

Clive Staples Lewis, avtor *Zgodbe iz Narnije*, je v *Mere Christianity* zapisal, da je ponos »anti-Bog« države, položaj, v katerem ego in jaz neposredno nasprotujeta Bogu: »Nepopustljivost, jeza, pohlep, pijančevanje in vse to so v primerjavi zgolj puhlice: prav skozi ošabnost je hudič postal hudič: ponos vodi vse druge v vice: to je popolno protibožje stanje duha«.

Še posebej pa je bil literariziran Prometej. Nemara najbolj znana obravnava mita med grškimi tragedijami je *Vklenjeni Prometej*, ki ga tradicionalno pripisujejo grškemu tragiku Ajshilu iz 5. stoletja pr. n. št. Za zgodnje krščanske pisce je bila Prometejeva pokora ena od prapodob Kristusovih muk, o njem pa so pisali tudi **Johann Wolfgang von Goethe**, **Lord Byron**, **Thomas Kibble Hervey**, **André Gide**, pri katerem Prometej mazohistično uživa v trpljenju, in **Mary Shelley**, katere najbolj znan roman ima naslov *Frankenstein ali Moderni Prometej*, v katerem Victor kaže oholost v svojem poskusu, da bi postal velik znanstvenik; življenje ustvarja s tehnološkimi sredstvi, vendar obžaluje svoj projekt. Pri nas je **France Prešeren** motiv trpečega Prometeja opisal v pesmi *Pevcu*.

V sodobni rabi prevzetnost označuje preveč samozavesten ponos v kombinaciji z aroganco. Prevzetnost je pogosto s pomanjkanjem ponižnosti. Včasih je človeška ošabnost povezana tudi z nevednostjo. Obtožba nadutosti pogosto implicira, da bosta sledila trpljenje ali kazen, podobno kot občasno združevanje ošabnosti in sovražnika v grški mitologiji. Pregovor »Napuh gre pred uničenjem, ošabnost pred padcem« (iz svetopisemske *Knjige pregovorov* Prg 16,18) naj bi povzel sodobno rabo *hubrisa*. Oholost se imenuje tudi »ponos, ki zaslepi«, saj povzročitelj ošabnosti pogosto povzroči nespametno ravnanje, ki nasprotuje zdravi pameti. Povedano z drugimi besedami, lahko sodobno definicijo razumemo kot »tisti ponos, ki gre tik pred padcem«. Nadutost po navadi dojemamo kot značilnost posameznika in ne skupine, čeprav lahko skupina, v katero spada storilec, povzroči stranske posledice zaradi nezakonitega dejanja. Nadutost pogosto kaže na izgubo stika z resničnostjo in precenjevanje lastne usposobljenosti, dosežkov ali zmožnosti. *Hubris* pomeni prevelik ponos, nadutost ali arogantnost, ki pogosto povzroči usodno maščevanje ali sovražnika.

Sedem glavnim grehom stoji nasproti sedem krščanskih vrlin, ki se delijo na tri teološke vrline (vera, Upanje, ljubezen) in štiri kardinalne vrline (razumnost, pravičnost, pogum, zmernost), a o tem morda na prihodnjem Mednarodnem festivalu umetnosti, znanosti in tehnologije KIBLIX 2024.

– Peter Tomaž Dobrila

V razstavišču KIBLA PORTAL razstavljajo: **Valeria Abendroth**, **AES+F**, **Aphra Tesla Operating System Incorporated** **Stefan Doepner**, **Uršula Berlot**, **Vuk Ćosić**, **Društvo Trbovlje Novomedijsko Mesto**, **Betina Habjanič**, **Inštitut Egon March**; **Urška Kristina Škerl**, **Domen Kosmač** in **Marko Košnik**, **Jusuf Hadžifežović**, **Marko Jakše**, **Maša Jazbec**, **Adela Jušič**, **Vladimir Kopicl**, **Laibach**, **Slava & Mihail Mizin**, **Toni Soprano** **MENEGLEJTE**, **P L A T E A U R E S I D U E**, **Monika Pocrnjić**, **Rok Predin**, **Vlado Repnik** + **Cirkulacija 2**, **Jiří Surůvka**, **Andrej Štular**, **Zoran Todorović**, **Tanja Vujinović**, **Valerie Wolf Gang** in izbor združenja **Metamedij iz Pulja** - **Tin Dožič**, **Marko Gutić Mižimakov**, **Mario Mu**, **Ivana Tkalčić**. Ob njih postavljamo produkcijo **KIBLA2LAB**.

Festivalsko dogajanje bo vse do konca decembra vključevalo tudi tematski pogovor, AV performanse, koncerte, delavnice in vodene ogleda.

Obenem se v KiBeli z razstavo *Zrno zlata/Grain of gold* predstavlja Meta Grgurevič in v artKITu bo razstavo *Ko strukturo nadomestijo fragmentirani trenutki* predstavila Neža Knez.

KIBLIX 2023

Licemerje in napuh

26. 10.–29. 12. 2023

KIBLA PORTAL, Valvasorjeva 40, 2. nadstropje, Maribor

Odpiralni čas: od ponedeljka do petka od 15. do 17. ure, za skupine tudi po dogovoru (kibla@kibla.org)

KIBLIX 2023

Licemerje in napuh

26. 10.–29. 12. 2023

KIBLA PORTAL

Superbia (napuh, ponos, oholost)

Festival umetnosti, tehnologije in znanosti KIBLIX se ob – 21. obletnici in lanskem naslovu *Ljubezen in mir* – v letu 2023 pojavlja kot *Licemerje in napuh*. Zasnovan je na trenutno prevladujočih družbenih, političnih, gospodarskih, kulturnih, znanstvenih, tehnoloških in še kakšnih odnosih v skupnostih, ki jim rečemo države, zveze, organizacije ... Seveda obstaja tudi v umetnosti. Verjetno še najbolj nazorno, ko se v ogledalu zagledajo različne zgodovinske osebnosti in mitske podobe, ki sta ju polna literarna in likovna zgodovina, najdemo jih lahko celo v glasbi. Licemerje je del nas, široko razširjena lastnost, ki se lahko razvije v značajsko značilnost. Eden od vzrokov je koristoljubje. Napuh je enako vseprisoten, ponekod tli v latenci, ponekod zakrknje, drugod pa zacveti in postane *spiritus agens*. Duh razvoja. Agent. Ima več sinonimov: ponos, oholost, nadutost, prevzetnost, aroganca, med katerimi lahko zaznamo semantične razlike, grško »hubris« (*ὑβρις*), ki ima še dodatne nianse pomenov, denimo, predrznost in ogorčenje, kar ustrezno sklene skupek obnašanj. Licemerje, ki ima enake korene v veliko slovanskih jezikih, pomeni tudi dvoličnost, hipokrizijo, hinavščino.

Sedem smrtnih grehov, pravilen teološki pojem je sedem glavnih grehov, je v krščanstvu stara razvrstitev sedmih človeških lastnosti, ki veljajo za smrtne grehe. Prvič jih je kodificiral menih Evagrij Poncijski v časovnem obdobju tristo let našega štetja (po Kristusovi smrti). Natančneje, sestavil je seznam osmih »strašnih preizkušenj človeške duše«, ki jih je kasneje leta 590 papež Gregor Veliki skrčil na sedem in razglasil za »smrtne«, kasneje, v 14. stol. pa jih je navedel tudi Dante Alighieri v *Božanski komediji* – *Superbia*: napuh; *Avaritia*: pohlep; *Luxuria*: pohota (nečistost, strast, poželenje); *Ira*: jeza; *Gula*: požrešnost; *Invidia*: zavist; *Acedia*: lenoba.

Na začetku 14. stoletja je bila ideja o »sedmih smrtnih grehah« razširjena in navdihujoča v umetnosti, da se je to razumevanje ukoreninilo v zavesti katoličanov. Iz tega obdobja izvira tudi mnemonični akronim: »SALIGIA«, beseda, ki je nastala z začetno črko vsakega od sedmih samostalnikov v latinščini, ki označujejo enega od grehov. Sedem smrtnih grehov je vir oz. kraj, od koder izvirajo vsi drugi grehi in slabosti.

Leta 1589 je Peter Binsfeld vsakega od smrtnih grehov povezal z demonom, ki so skušali ljudi vsak z njemu pripisanem grehu. Po Binsfeldovi klasifikaciji demonov so pari – Lucifer: napuh (*superbia*); Mamon: pohlep (*avaritia*); Asmodej: pohota (*luxuria*); Leviatan: zavist (*invidia*); Belcebub: požrešnost (*gula ali gullia*); Satan/ Amon: jeza (*ira*); Belfegor: lenoba (*acedia*).

Prvi smrtni oziroma glavni greh je napuh, oholost, ponos – *superbia* je povezan z Luciferjem (*iz lat. lux – luč, ferre – prinašati, prinašalec luči*). Po krščanskem izročilu predstavlja padlega nadangela, navadno v povezavi s Satanom, utelešenje zlobe in nasprotnika Boga. Po legendi je bil Lucifer pomemben nadangel v nebesih, ki ga je napuh privedel do upora proti Bogu. Ko je upor propadel, ga je Bog skupaj s tretjino svojih privržencev izgnal iz nebes, zdaj pa naj bi prebival na Zemlji. Napuh, njegov sinonim in še močnejši predkrščanski in parakrščanski pojem, ki se arhetipsko pojavlja v grški tragediji, je *hubris*, primeri nadutosti pa se pogosto pojavljajo v literaturi. Junak, junakinja trpi zaradi svojega hubrisa, pretirane samozavesti, kar je človeško tragično, a ne le slabo – saj brez hubrisa ni junaka, razen če morda izvzamemo pretkanega **Odiseja**.

Prometej (*grško* *Προμηθευς*, *Prometheus* – 'ki vnaprej misli') je eden od Titanov, sin Japeta in Klimene, ene od Okeanid. Bil je stvaritelj človeškega rodu, človeka je ustvaril iz gline, dušo mu je vdahnila Atena. A ti ljudje niso čistili bogov. Za kazen jim je Zevs odvzel svetlobo in toploto. Zato je z Olimpa ukradel ogenj in ga v votlem trsu prinesel ljudem, »dobrega služabnika slabemu gospodarju«. To je Zevsa zelo ujezilo, zato je nad ljudi poslal tegobe in nadloge, ki jih večno preganjajo. Prometeja je za kazen priklenil na skalo na Kavkazu za 30.000 let in nadenj poslal orla, ki mu je vsak dan kljuval jetra, ki so mu čez noč spet zrasla. Več stoletij kasneje ga je osvobodil Heraklej, ki je splezal na goro, ubil orla in razbil okove, s katerimi je bil Prometej priklenjen na skalo. Prometej je moral v znak podrejenosti Zevsu večno nositi prstan s kamnom iz kavkaške skale.

Ikar, Dedalov sin, je z očetom je pobegnil iz ujetništva (iz labirinta) na Kreti s pomočjo kril iz voska in perja. Oče se je odločil narediti krila zase in za svojega mladega sina Ikarja. Perje je sešil skupaj; od najmanjšega do največjega in tako naredil veliko površino. Večja peresa je pritrdil z nitmi, manjša pa z voskom, da so spominjala na ptičja krila. Ker je letel vse višje in višje, da bi dosegel sama nebesa in se jih dotaknil, je poletel preblizu Soncu, ki je vse bolj segrevalo vosek, da se je začel taliti s kril, perje se je na koncu ločilo in Ikar je padel v morje in se utopil.

To sta dva izmed mnogih ‘padlih junakov’, med ostalimi so v grški mitologiji še **Faeton**, **Salmonej**, **Nioba**, **Kasiopeja**, **Tantal** in **Terej**.

Faeton je bil sin boga Apolona in Okeanide Klimene, po drugih genealogijah pa sin Heliade Merope in Helijevega sina Klimena ali celo Helijev sin. Najbolj znano različico mita o Faetonu lahko preberemo v Ovidovih *Metamorfozah*, v katerih želi Faeton zagotovilo, da je res Helijev sin, in izprosi njegov sončni voz. Vendar vozila ne obvlada in mu konji uidejo z vajeti, zaradi česar je ogrožena Zemlja. A Zevs reši pogubni položaj tako, da ga pokonča s strelo. Po tem liku so poimenovali domnevni planet med Marsovo in Jupitrovo tirnico, ki naj bi iz nepojasnjenega razloga razpadel v asteroidni pas (po zdaj uveljavljeni teoriji tam nikoli ni bilo planeta).

Salmonej je bil sin Eola in Enarete, prihajal je iz Tesalije, vendar se je preselil v Elis, kjer je postal kralj in ustanovil mesto Salmon v Pisatidi. Svoje podložnike je prosil, naj ga spoštujejo v imenu Zevsa. Postavil je kovinski most, čez katerega je v imitaciji grmenja s polno hitrostjo pognal dvokolesnike, učinek pa je bil še okrepljen s posušenimi kožami in lonci, ki so jih privezali na dvokolesnike, v višino pa so metali bakle, ki so predstavljale strele. Zevs je sčasoma kaznoval to nadutost tako, da je ubil Salmoneja s strelo in uničil mesto. V Vergilijevi *Eneidi* je Enej videl Salmoneja v Tartarju, kako trpi večne muke.

Nioba, Tantalova hči in žena tebanskega kralja Amfiona ter mati sedmih hčera in sedmih sinov, je bila lepa, a tudi srdite jeze. Tako kot njenega očeta jo je doletela kazen, ker se je enačila z bogovi oziroma se je čutila celo vzvišeno nad njimi. Ob rojstvu Letinih otrok Apolona in Diane (gr. Artemide) so Tebanske žene želele počastiti boginjo, toda Nioba je njihovo čaščenje prekinila, rekoč, naj raje častijo njo, ki ima štirinajst otrok. Leto je zato svojima otrokoma naročila, naj kaznujeta Niobino predrznost. Fojbos (Apolon) in Fojba (Diana) sta jih s puščicami ubila Niobine sinove na polju, kjer so se urili. Od žalosti si je njihov oče vzel življenje, Nioba pa je tarnala nad strašno izgubo. Spomnila se je, da ima še sedem hčera. Ponovno se je začela bahati pred boginjo Leto, vendar so kmalu puščicam podlegle tudi njene hčere. Apolon in Diana Niobi nista pustila žive niti najmlajše hčerke, za katero je ponižno prosila. Nioba je nazadnje od žalosti okamnela.

Kasiopeja, Andromedina mati in Kefejeva žena, katere grško ime pomeni »tista, katere besede presegajo«, je bila lepa, a arogantna in nečimrna. Hvalila se je, da sta tako ona kot njena hčerka Andromeda lepši od Nereid, čudovitih morskih nimf, hčera morskega boga Nereja. To je razjezilo Pozejdona, ki se je odločil uničiti svojo državo Etiopijo. Da bi se izognila takšni usodi, sta se Kefej in Kasiopeja posvetovala z modro amonsko prerokinjo, ki jima je povedala, da je edini način, da se izogneta nesreči, da žrtvujeta svojo hčer Andromedo. Privezali so jo za skalo na obali, Perzej pa je, potem ko je Meduzi odsekal glavo, rekel, da jo bo rešil, če jo bo potem dobil za ženo. Starši so se strinjali in tudi on je pošasti odsekal glavo in se z njo poročil. Po smrti so bili Kefej, Perzej, Andromeda in Kasiopeja postavljeni na nebo. Pozejdon je verjel, da se Kasiopeja še ne more izogniti kazni in jo je postavil kot ozvezdje na nebo blizu severnega tečaja, kjer kroži polovico časa obrnjeno navzdol (cirkumpolarno ozvezdje).

Tantal je bil kot sin kralja bogov Zevsa eden redkih smrtnikov, ki mu je bilo dano udeleževati se poedin bogov na Olimpu. Bil je njihov ljubljenec in varovanec. Zaradi vsega tega si je začel Tantal domišljati, da je enak bogovom, saj je pil njihov nektar in jedel ambrozijo z njihove mize. Nekega dne je neki deček ukradel kipec iz templja boga Zevsa na Kreti in ga prinesel Tantalu. Ta ga je skril pred bogovi in tajil, da ne ve, kje se nahaja. Mislil je namreč, da bogovi ne vedo za njegovo skrivnost. Bogovi so sicer vedeli, da Tantal skriva kipec, a so upali, da bo Tantal, ko se bo naveličal kipca, le uvidel svojo zmoto in ga vrnil v tempelj. Tantalu pa je dejstvo, da mu ni nobeden od bogov dal vedeti, da je njegovo ravnanje napačno, le še potrdilo prepričanje, da jim je enak. Sklenil je, da bo še enkrat preizkusil njihovo vsevednost. Ubil je lastnega sina Pelopa in njegovo meso postregel bogovom, ko jih je naslednjič povabil k sebi v goste. Vsi bogovi razen zamišljene boginje Demetre, ki je pojedla košček mesa, so ogorčeni vstali od mize in zahtevali od Zevsa pravično kazen za grešnega kralja. Ta je ob spoznanju, da so bogovi kljub vsemu vsevedni, začel prositi odpuščanja, kar pa ni pomagalo. Zevs je pahnil Tantala v Tartar, kjer ga je čakala huda kazen. Pelopa so obudili v življenje, manjkajoči kos mesa na lopatici, ki ga je pojedla Demetra, pa so mu nadomestili s koščkom slonovine. Tako so se vsi njegovi potomci rodili z belim znamenjem na tem delu telesa. Tantala je v Tartaru čakala grozna večna kazen. Zevs ga je privezal na sredino reke in poskrbel, da je bil večno žejen. Kadar koli pa se je sklonil do bistre vode, ki mu je segala do brade, da bi se odžejal, se je gladina umaknila. Tako je bila voda vedno le en palec od Tantalovih ust, doseči pa je ni mogel. Še danes pravimo groznemu trpljenju – trpeti »*tantalove muke*«.

Terej je bil tračanski kralj, sin Aresa in najade Bistonis. Bil je Driasov brat, mož atenske princese Prokne in Itisov oče. Ko si je Terej zaželel ženino sestro Filomelo, je prišel v Atene k svojemu tastu Pandionu, da bi zaprosil njegovo drugo hčer, pri čemer je izjavil, da je Prokna umrla. Pandion mu je naredil uslugo in mu poslal Filomelo skupaj s stražarji. Toda Terej je vrgel stražarje v morje, in ko je našel Filomelo na gori, se je lotil nje. Nato ji je izrezal jezik in jo zadržal v ujetništvu, da ni mogla nikomur povedati. Ko se je vrnil v Trakijo, je Terej dal Filomelo kralju Linceju in povedal njegovi ženi, da je njena sestra umrla. Filomela je vtkala pisma v tapiserijo, ki prikazuje Terejev zločin, in jo na skrivaj poslala k Prokni. Lincejeva žena Latuza, ki je bila Proknina prijateljica, je takoj poslala k njej priležnico (Filomelo). Ko je Prokna prepoznala svojo sestro in izvedela za Terejevo brezbožno dejanje, sta nameravali vrniti uslugo kralju. Medtem so čudežni otroci razkrili Tereju, da njegovega sina Itisa čaka smrt, ki jo bo povzročil sorodnik. Ko je to slišal, misleč, da njegov brat Drias načrtuje smrt njegovega sina, je ubil nedolžnega človeka. Prokna pa je ubila Terejevega sina Itisa, njegovo meso v maščevanje postregla k obroku za očetovo mizo in pobegnila s svojo sestro. Ko je Terej izvedel za zločin, ki ga je storila, je zasledoval sestri in ju poskušal ubiti, toda vse tri so olimpski bogovi iz usmiljenja spremenili v ptice: Terej je postal smrdokavra ali jastreb; Prokna je postala lastovka, katere pesem je pesem žalovanja za izgubo njenega otroka; Filomela je postala slavček. Mimogrede, samica slavčka ne poje.

V antični Grčiji se je *hubris* nanašal tudi na ‘ogorčenje’: dejanja, ki so kršila naravni red ali so osramotila in ponižala žrtev, včasih v užitek ali zadovoljstvo storilca. V nekaterih kontekstih je imel izraz spolno konotacijo. Sram se je pogosto odražal tudi na storilcu. Grška beseda za greh, *hamartia* (ἁμαρτία), je v starodavnem narečju prvotno pomenila 'zagrešiti napako', zato sta pesnika Heziod in Ajshil uporabila besedo *hubris* za opis groženj proti bogovom. Pogost način, na katerega je bil storjen *hubris*, je bil, ko je smrtnik trdil, da je v določeni večini ali lastnosti boljši od boga. Takšne trditve so le redko ostale nekaznovane, zato se je Arahne, nadarjena mlada tkalka, spremenila v pajka, ko je rekla, da njene sposobnosti presegajo sposobnosti boginje Atene.

Ti dogodki niso bili omejeni na mit in za nekatere osebnosti v zgodovini je veljalo, da so bile kaznovane, ker so zaradi svoje arogantnosti bile zavezane *hubrisu*. Ena takih oseb je bil kralj Kserks I., kot je prikazano v Ajshilovi predstavi *Peržani*, ki je domnevno vrgel verige, da bi domnevno zvezal morje Helespont (današnje Dardanele) kot kazen, ker si je drznil uničiti njegovo floto. Skupno vsem tem primerom je kršenje meja, saj so Grki verjeli, da je usoda (*Moīρα*) vsakemu bitju dodelila določeno območje svobode, območje, ki ga niti bogovi niso mogli preseči. V zgodovinsko bližji literaturi najdemo številna dela, ki temeljijo na *hubrisu*, denimo, *Bistroumni plemič Don Kihot iz Manče* **Miguela de Cervantesa**, številne **Shakespearjeve** drame, **Goethejev** *Faust*, *Izgubljeni raj* **Johna Miltona**, v katerem Lucifer poskuša prisiliti ostale angele, da bi ga čistili, Bog in nedolžni angeli pa ga vržejo v pekel in razglasi: »Bolje je kraljevati v peklu kot služiti v nebesih«. Igra *Doktor Faustus* **Christopherja Marlowea** prikazuje istoimenski lik kot učenjaka, katerega aroganca in ponos ga prisilita, da podpiše dogovor s hudičem in ohrani svojo ošabnost do svoje smrti in obsodbe kljub dejstvu, da bi se zlahka pokesal, če bi se tako odločil.